SAVDO KORXONALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA IQTISODIY RESURSLARNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)

Erdonov Muhammadamin Erdon o‘g‘li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Real iqtisodiyot kafedrasi katta o‘qituvchisi, PhD
E-mail: erdonovmuhammad@gmail.com
Tel: +998 94 245 24 74
Umirzoqova Sevinch Karim qizi
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot fakulteti talabasi
E-mail: sevinchumirzoqova10@gmail.com
Tel: +998 93 454 27 76
Yarmuxammedova Bahora Abdusalom qizi
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot fakulteti talabasi
E-mail: yarmuxammedovabahora@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada savdo korxonalarida raqamli texnologiyalar asosida iqtisodiy resurslarni boshqarish samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda Samarqand viloyati misolida savdo sektori rivojlanish tendensiyalari, raqamli transformatsiya jarayonlari hamda ERP, CRM, Big Data va sun’iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiy resurslarni boshqarishdagi o‘rni o‘rganilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining raqamli iqtisodiyotga oid huquqiy asoslari va statistik ma’lumotlar tahlil qilingan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli texnologiyalar savdo korxonalarida xarajatlarni kamaytirish, boshqaruv samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, savdo korxonalari, Samarqand viloyati, ERP tizimlari, Big Data, sun’iy intellekt, elektron tijorat, resurslarni boshqarish.

Annotation. This article analyzes the improvement of economic resource management efficiency in trade enterprises based on digital technologies, using the example of Samarkand region. The study examines development trends in the trade sector, digital transformation processes, and the role of ERP, CRM, Big Data, and artificial intelligence in resource management. It also reviews the legal framework of the digital economy in Uzbekistan and statistical data. The results show that digital technologies significantly enhance efficiency, reduce costs, and improve competitiveness in trade enterprises.

Keywords: digital economy, trade enterprises, Samarkand region, ERP systems, Big Data, artificial intelligence, e-commerce, resource management.

Аннотация. В данной статье анализируется повышение эффективности управления экономическими ресурсами в торговых предприятиях на основе цифровых технологий на примере Самаркандской области. Исследуются тенденции развития торгового сектора, процессы цифровой трансформации, а также роль ERP, CRM, Big Data и искусственного интеллекта в управлении ресурсами. Также рассматриваются правовые основы цифровой экономики в Узбекистане и статистические данные. Результаты показывают, что цифровые технологии значительно повышают эффективность, снижают затраты и усиливают конкурентоспособность торговых предприятий.

Ключевые слова: цифровая экономика, торговые предприятия, Самаркандская область, ERP системы, Big Data, искусственный интеллект, электронная коммерция, управление ресурсами.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi savdo korxonalarining faoliyat yuritish mexanizmlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Raqamli texnologiyalar iqtisodiy resurslarni boshqarish, xarajatlarni optimallashtirish, logistika tizimlarini takomillashtirish va mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifatini oshirishning muhim omiliga aylanmoqda. Savdo korxonalari faoliyatida moddiy, moliyaviy, mehnat va axborot resurslaridan samarali foydalanish korxonaning raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilgan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, elektron tijoratni rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar hamda savdo sohasini modernizatsiya qilish bo‘yicha qabul qilingan dasturlar savdo korxonalarida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish uchun huquqiy zamin yaratmoqda. Mazkur hujjatlarda iqtisodiyot tarmoqlarida raqamli platformalarni kengaytirish, elektron to‘lov tizimlarini rivojlantirish, sun’iy intellekt va katta ma’lumotlar texnologiyalaridan foydalanish vazifalari belgilangan.

Samarqand viloyati respublikaning yirik iqtisodiy hududlaridan biri hisoblanib, unda savdo xizmatlari, chakana va ulgurji savdo faoliyati jadal rivojlanmoqda. 2025-yilning yanvar–iyun oylarida viloyatda chakana savdo tovar aylanmasi 17,97 trillion so‘mni tashkil etib, o‘tgan yilning mos davriga nisbatan 8,2 foizga o‘sgan. Bozor xizmatlari hajmi esa 32,57 trillion so‘mga yetib, 12,3 foizlik o‘sish qayd etilgan. Ushbu ko‘rsatkichlar savdo korxonalarida iqtisodiy resurslarni boshqarish samaradorligini oshirish masalasining dolzarbligini yanada kuchaytiradi.

ASOSIY QISM

Samarqand viloyati O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy jihatdan faol hududlaridan biri bo‘lib, savdo sektori uning yalpi hududiy mahsulotida muhim o‘rin egallaydi. Viloyatda chakana va ulgurji savdo korxonalari sonining barqaror o‘sishi, raqamli transformatsiya jarayonlarining kengayishi hamda elektron tijoratning rivojlanishi iqtisodiy resurslarni boshqarish tizimiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Milliy statistika ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil boshiga kelib Samarqand viloyatida chakana savdo sohasida 10 mingdan ortiq korxona faoliyat yuritgan bo‘lib, ularning katta qismi kichik biznes va mikrofirmalarga to‘g‘ri keladi. Ulgurji savdo sohasida esa 2,8 mingdan ortiq korxona faoliyat yuritib, savdo aylanmasi milliardlab so‘mni tashkil etgan va o‘sish tendensiyasi 9 foiz atrofida qayd etilgan.

Mazkur iqtisodiy faollik sharoitida savdo korxonalarining asosiy muammolaridan biri iqtisodiy resurslardan, ya’ni moddiy, moliyaviy, mehnat va axborot resurslaridan samarali foydalanish hisoblanadi. An’anaviy boshqaruv tizimida resurslar harakatini nazorat qilish ko‘pincha kechikkan ma’lumotlarga asoslangan bo‘lib, bu noto‘g‘ri qarorlar qabul qilinishiga va ortiqcha xarajatlarga olib kelgan. Raqamli texnologiyalar esa ushbu jarayonni real vaqt rejimida boshqarish imkonini yaratmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha huquqiy asoslar izchil shakllantirilgan. Xususan, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, “Elektron tijorat to‘g‘risida”gi qonun, “Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida”gi qonun hamda Prezident farmonlari savdo sohasini raqamlashtirishning normativ bazasini tashkil etadi. Ushbu hujjatlar korxonalarda elektron hisob-kitob tizimlarini joriy etish, raqamli platformalar orqali savdo qilish, shuningdek, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini keng qo‘llashni nazarda tutadi. Natijada savdo korxonalari faoliyati shaffoflashib, iqtisodiy resurslar oqimi ustidan nazorat kuchayadi.

Raqamli texnologiyalar moddiy resurslarni boshqarishda sezilarli samaradorlikni ta’minlamoqda. Xususan, ERP tizimlari (Enterprise Resource Planning) orqali ombor zaxiralari, logistika jarayonlari va yetkazib berish zanjiri integratsiyalashgan holda boshqarilmoqda. Samarqand viloyatidagi yirik savdo subyektlarida bunday tizimlar joriy etilishi natijasida ortiqcha zaxiralar hajmi kamaygan, mahsulot aylanish tezligi esa sezilarli darajada oshgan. RFID va QR-kod texnologiyalarining qo‘llanilishi mahsulot harakatini kuzatish, inventarizatsiya jarayonlarini avtomatlashtirish va yo‘qotishlarni kamaytirish imkonini bermoqda. Moliyaviy resurslarni boshqarishda raqamli banking va elektron to‘lov tizimlari muhim rol o‘ynamoqda. Viloyatda plastik kartalar, mobil to‘lov tizimlari va onlayn tranzaksiyalar ulushi keskin oshgan. Bu holat naqd pul aylanmasining qisqarishiga, moliyaviy operatsiyalarning shaffoflashishiga va soliq bazasining kengayishiga olib kelmoqda. Elektron fiskal tizimlar orqali savdo

aylanmasini real vaqt rejimida monitoring qilish imkoniyati yaratilgan bo‘lib, bu davlat fiskal siyosatini samarali amalga oshirishga xizmat qiladi.

Mehnat resurslarini boshqarishda ham raqamli texnologiyalar sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. HRM tizimlari yordamida xodimlarning ish samaradorligi, ish vaqti, xizmat natijalari va malaka darajasi avtomatik tarzda baholanmoqda. Bu esa inson omiliga bog‘liq subyektivlikni kamaytirib, mehnat unumdorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli platformalar orqali xodimlarni masofaviy o‘qitish, malaka oshirish va sertifikatlash jarayonlari keng joriy etilmoqda. Axborot resurslari savdo korxonalarida eng muhim strategik aktivga aylanmoqda. Big Data texnologiyalari yordamida mijozlarning xarid qilish xatti-harakatlari, bozor tendensiyalari va talab prognozlari tahlil qilinmoqda. Sun’iy intellekt asosidagi tizimlar esa narxlarni optimallashtirish, talabni prognoz qilish va marketing strategiyalarini shakllantirishda muhim rol o‘ynamoqda. Bu jarayonlar korxonalarga raqobat ustunligini ta’minlaydi.

Samarqand viloyatida savdo korxonalari sonining ortib borishi raqamli transformatsiyaning dolzarbligini yanada oshirmoqda. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, viloyatda savdo korxonalari soni yildan yilga oshib bormoqda va bu jarayon iqtisodiy faollikning yuqori darajada ekanligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, savdo hajmining o‘sishi resurslarni boshqarish tizimlarini modernizatsiya qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Elektron tijoratning rivojlanishi ham iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Onlayn savdo platformalari korxonalarga geografik cheklovlarsiz faoliyat yuritish imkonini beradi. Bu esa marketing xarajatlarini kamaytiradi, mijozlar bazasini kengaytiradi va savdo hajmini oshiradi. Shu bilan birga, elektron tijoratda yig‘iladigan katta hajmdagi ma’lumotlar tahlili korxonalarga strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Bulutli texnologiyalar ham savdo korxonalarida keng qo‘llanilmoqda. Ular axborot infratuzilmasini optimallashtirish, ma’lumotlarni xavfsiz saqlash va masofaviy boshqaruv imkoniyatlarini kengaytiradi. Kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun bu texnologiyalar katta investitsiyalarsiz raqamli tizimlarga o‘tish imkonini yaratadi. Kelgusida sun’iy intellekt va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarining yanada rivojlanishi savdo korxonalarida iqtisodiy resurslarni boshqarishni to‘liq raqamlashtirishga olib keladi. AI asosidagi prognozlash tizimlari talab va taklif muvozanatini aniqroq belgilash, logistika xarajatlarini kamaytirish va foyda darajasini oshirish imkonini beradi.

XULOSA

Samarqand viloyati savdo korxonalarida iqtisodiy resurslarni boshqarish samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalar muhim strategik omil hisoblanadi. Viloyatda chakana va ulgurji savdo hajmlarining barqaror o‘sishi, bozor xizmatlari ko‘lamining kengayishi hamda savdo infratuzilmasining rivojlanishi zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etishni taqozo etmoqda. Raqamli texnologiyalar moddiy, moliyaviy, mehnat va axborot resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirib, xarajatlarni kamaytirish, boshqaruv qarorlarini tezlashtirish va korxonalarning raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi. ERP, CRM, Big Data, sun’iy intellekt, elektron tijorat va bulutli texnologiyalarni keng joriy etish savdo korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlaydi.

Kelgusida Samarqand viloyatida savdo korxonalarining raqamli transformatsiyasini jadallashtirish, kadrlarning raqamli kompetensiyalarini oshirish, elektron tijorat infratuzilmasini rivojlantirish hamda innovatsion texnologiyalarni keng tatbiq etish iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi. Shu orqali savdo korxonalarining iqtisodiy salohiyati yuksalib, hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga munosib hissa qo‘shiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. (2015). Elektron tijorat to‘g‘risida.
2. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. (2019). Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. (2020). Raqamli O‘zbekiston – 2030 strategiyasi.
4. World Bank. (2023). Digital economy development report.
5. UNCTAD. (2022). Digital trade and development.
6. Statistik ma’lumotlar: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi hisobotlari (2023–2025).